

- Surmacz B., Stosunki Ukrainy z Polską, [w:] Ukraina w stosunkach międzynarodowych, Lublin 2007.
Surmacz B., Stosunki Ukrainy z Polską, w: Ukraina w stosunkach międzynarodowych, pod red. M. Pietrasia, T. Karuśniaka, Lublin 2007, s. 213.
Интернет-джерела
Дацюк С., Конец многовекторности, Центр стратегических инициатив, www.csi.com.ua, (23.09.2005).
Декларація про державний суверенітет України, портал Нормативні акти України, www.nau.kiev.ua/cgi-bin (20.03.2003).

УДК 32.019.51
ББК 68.35

Ганна Жекало

ЕЛЕМЕНТИ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО КОНФЛІКТУ)

Стаття є продовженням вітчизняної наукової розвідки, присвяченій сутності та природі війни нового типу - гібридної. Акцентовано, що термін «гібридна війна» цілком підходить для опису сучасної форми конфлікту, який характеризується невизначеною та розмитою природою, де традиційні форми війни переплітаються з організованою злочинністю, тероризмом і іррегулярними конфліктами. В дослідженні аналізуються елементи гібридної війни, зокрема особливості використання квазівійськових, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Кожний із цих засобів як військових, так і невійськових розцінюється як зброя і використовується у воєнних діях.

Ключові слова: *гібридна війна, інформаційна війна, кібер-війна, дипломатія, регулярні війська, нерегулярні військові формування.*

Сьогодні світ зіткнувся із новим нетрадиційним видом конфлікту – гібридною війною, який охопив різні сфери життя та проти якого ще не вироблено механізмів для регулювання та розв'язання. Такого роду конфлікт досить важко контролювати через слабкий рівень його можливої інституціоналізації, непередбачуваність, постійні маніпуляції.

Взагалі термін «гібридна війна» з'явився в 2005 році і згодом використовувався для опису стратегії, використовуваної «Хезболлою» в Ліванській війні 2006 року. З тих пір, термін «гібрид» став домінувати в дискурсі про сучасну війну та став застосовуватись як основна концепція для сучасної стратегії війни [10]. Гібридність проявилась в тому, що недержавні актори демонстрували військові здібності поряд із державними із широким використанням нетрадиційних методів ведення війни.

Після 2014 р., коли Росія почала демонструвати елементи гібридної війни проти України, нехтувати принципами та нормами міжнародної безпеки та становити загрозу для мирного співіснування європейських держав кількість наукових праць, де характеризується суть та принципи гібридної війни різко зростає. Зокрема, варто відмітити колективні монографії «Світова гібридна війна: український фронт» під редакцією В. Горбуліна, «Гібридна війна: in verbo et in praxi» за редакцією Р. Додонова, монографію І. Руценка «Російсько-українська гібридна війна. Погляд соціолога», аналітичне видання Центру Разумкова «Гібридна війна Росії – виклик і загроза для Європи» та інші. Це також численні статті в наукових виданнях, присвячені вивченню сутності та особливостей гібридної війни й особливо гібридної війни Росії проти України, авторами яких є такі вітчизняні науковці як О. Саєнко, С. Асланов, Л. Чекаленко, В. Леонов, М. Требін, Є. Магда, Ю. Радковець та інші. Однак, окремі аспекти теорії і практики гібридності у боротьбі все ще потребують детального вивчення, адже набір дій у гібридній війні непередбачуваний та змінюється швидкими темпами. Тому, дане дослідження є продовженням вже існуючих видань визначеної проблематики. А зважаючи на те, що агресія Росії проти України все ще продовжується і часто набирає інших форм, дане питання становить значну актуальність.

Взагалі, всі види конфліктів виділяють за такими найважливішими критеріями як основні форми прояву та існування. Кожна епоха розвитку людства характеризується особливими формами прояву війни. Сучасна епоха, на думку Ф. Хоффмана характеризується процесами гібридизації, в тому числі і у військовій сфері. Традиційні форми війни переплітаються з організованою злочинністю, тероризмом і іррегулярними конфліктами [7]. Гібридну війну відносять до сучасного виду конфліктів поряд із такими термінами як конфлікти у «сірій зоні», «сірі війни», «необмежені конфлікти». Об'єднує їх невизначена та розмита природа.

Існують різні підходи до розуміння суті «гібридної війни». Один із таких підходів – розуміння «гібридної війни» як сучасної форми ведення бойових дій, інший підхід наголошує на тому, що це конфлікт майбутнього, який поєднує особливості низки конкретних конфліктів. Подекуди гібридність описують як передконфлікт або небажання оголошення повноцінної війни. Іншим розумінням гібридної війни є відношення її до так званої стадії боротьби як «передконфлікт», коли повноцінних воєнних дій немає і дипломатичні відносини можливі.

У найбільш поширеному значенні термін «гібридна війна» означає використання звичайних військових сил, що підтримуються нерегулярною тактикою та інформаційною й кібер-війною. У такому значенні військові установи часто використовують термін «гібридна загроза».

Взагалі, на стратегічному рівні кожна війна є гібридною. Уряди та правителі використовують всі наявні інструменти та методи (включаючи невійськові) для досягнення їх політичних цілей. На цьому рівні війна завжди за своєю суттю є інтерактивною, з обох сторін намагаючись зламати волю опонента чинити опір. Тому не має сенсу говорити про гібридну війну виключно на цьому рівні.

Нижній рівень - це сфера військових операцій. На цьому рівні для операцій характерні хитрі комбінації регулярних і не регулярних військ, які використовуються одночасно для досягнення оперативних цілей. Гібридна війна на цьому рівні означає комбінацію операцій, що відрізняються за своїми характеристиками, але організовані таким чином, щоб досягти свого роду військової мети.

На тактичному рівні гібридність у боротьбі видається завдяки застосуванню нової системи озброєння та технологій та використання їх регулярними, нерегулярними і недержавними силами. Гібридна війна на тактичному рівні означає що система озброєнь здатна досягти непропорційно високого рівня та стратегічних наслідків [11].

Відтак, важливо було виокремити ці рівні прояву гібридності для того, щоб охарактеризувати елементи гібридної війни

Елементи гібридної війни

Таб. 1 [11].

Як бачимо, гібридна війна поєднує військові, квазівійськові, дипломатичні, інформаційні, економічні та інші засоби з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Кожний із цих засобів як військових, так і невійськових розцінюється як зброя і використовується у воєнних діях.

Особливістю використання військової сили у гібридній війні є теза «війна в мирний час». Це пояснюється фактом використання регулярних та нерегулярних військових сил однієї країни по відношенню до іншої, при цьому не оголошуючи одна одній війни та продовжуючи підтримувати політико-дипломатичні відносини. Основна увага приділяється розробці нових військових технологій та нових засобів і способів переслідування противних дій та розмивання або усунення різниці між військовим і мирним часом.

Досить часто відкрите використання військової сили відбувається у формі миротворчих дій лише на певному етапі, головним чином для досягнення остаточного успіху в конфлікті.

Використання військових сил у гібридній війні Росії проти України характеризується такою особливістю як асиметричність. Нерівність сил сторін конфлікту, кардинальна відмінність стратегій і тактик учасників – найголовніші критерії вирішення асиметричної війни. Для зрівняння сил сторін, одна із них часто вдається до використання таких нетрадиційних засобів, як партизанська війна, пасивний опір, терористичні акти, підтримка антиурядових угруповань, підтримка антиурядових рухів (партій) тощо.

Як один із елементів гібридної війни - це використання сил спеціального призначення. Однак, варто чітко розрізнити сили спеціального призначення чи сили спеціальних операцій від спеціальних загонів неофіційно найманих людей. Перші в Україні розуміють як наймолодшу та найсучаснішу складову Збройних Сил України, що відрізняється високою бойовою, вогневою, фізичною і психологічною підготовкою, в завдання яких входить вирішення специфічних бойових завдань силовими методами в надзвичайно екстремальних умовах із застосуванням спеціальної тактики і засобів» [2].

У війну Росії проти України також залучені відповідні сили з боку російської сторони – це різного роду найманці, структури охоронних сил, організованого криміналітету, приватних охоронних підприємств тощо, яких В. Горбулін у монографії

«Світова гібридна війна: український фронт» [9, с. 170] характеризує як «мілітаризованих люмпенів» чи «псів війни». Це сили, які не є офіційними представниками держави чи збройних сил держави; їх основна ціль участі у військових діях - це матеріальна користь.

Для Росії використання такого роду бойовиків є вигідним в кількох аспектах: по-перше, зменшується ризик протиправних дій, небезпечних для соціального миру всередині країни; по-друге, відрядження «мілітаризованих люмпенів» на схід України дає змогу російській владі підтримувати сепаратистів силами начебто «добровольців», категорично заперечуючи свою безпосередню участь у конфлікті; по-третє, в результаті загибелі чи каліцтва, отриманого під час бойових дій на Донбасі, Росія позбувається елементів, небезпечних для стабільності ситуації в країні [9, с. 170].

Науковець О. Курбан до таких приватних бойових структур, які використовує РФ на Сході України відносить «приватні військові кампанії» - комерційні підприємства, що пропонують послуги, пов'язані з охороною, захистом певних об'єктів або персон, які згодом перетворилися на неформальні силові структури, що діють під прикриттям та за настановами ФСБ і особисто кремлівського керівництва. Формально вони регулюються профільними нормативно-правовими актами, але насправді їхня діяльність повністю контролюється офіційною владою. Саме такі російські структури починали агресію на Донбасі та виконували допоміжні функції при захопленні Криму [5].

Окремо слід виокремити «збройні сили народних республік» ЛНР та ДНР, які згідно численних моніторинрів та досліджень не можуть виступати як окрема армія і є, так би мовити, частиною російських збройних сил, яких РФ підтримує матеріально.

РФ в рамках «гібридної війни» масштабно використовувала концепцію «війни трьох кварталів». Суть концепції зводиться до того, що сучасний воїн має бути готовий: в одному кварталі вести загальновійськовий бій, в другому – здійснювати поліцейські функції, в третьому – виконувати гуманітарні місії [1]. Так, російські спеціальні призначенці спочатку виступали як виконавці гуманітарної місії по забезпеченню прав російськомовного населення, пізніше наполягали на проведенні референдуму в якості поліцейських.

Щодо дипломатії, то це також один із важливих елементів гібридної війни, що застосовується поряд із використанням військових засобів. Україна бере участь у переговорах у різних форматах – тристоронній контактній групі під егідою ОБСЄ, «нормандська четвірка», женецький формат. Росія також залучена до переговорів, однак з позиції третьої сторони чи миротворця а не як сторона конфлікту. Можна припустити, якщо Україна розірве стосунки з РФ, її переговорна позиція послабиться за причини, що Київ – неконструктивний партнер, з яким не варто поважно розмовляти.

На прикладі війни Росії проти України серед проявів прикриття гібридної війни дипломатичними діями можна виділили такі:

- заперечення агресії проти України;
- представлення агресії як внутрішньоукраїнського громадянського конфлікту;
- заперечення будь-якого порушення норм міжнародного права та, відповідно, необхідності задіяння міжнародно-правових механізмів, у т. ч. передбачених Статутом ООН, документами ОБСЄ та іншими міжнародно-правовими документами;
- фальсифікація фактів та дезінформація громадськості; підміна понять та використання інших методів і засобів пропагандистської війни;
- маніпулювання нормами та принципами міжнародного права при здійсненні анексії АРК та м. Севастополь, зокрема, принципом права націй на самовизначення;

– широке використання неправдивої та викривленої інформації на багатосторонніх та двосторонніх міжнародних заходах з метою вигідного для себе представлення подій довкола України та звинувачення української сторони у масовому порушенні прав людини, «геноциді», недотриманні зобов'язань (Мінські домовленості) тощо;

– оприлюднення позитивних сигналів і декларацій за відсутності реальних конструктивних зрушень на практиці;

– використання усіх форм тиску, погроз та шантажу при проведенні консультацій щодо врегулювання конфлікту [9, с. 277].

Вагомий дипломатичний акт, який здійснила РФ це використання «права вето» як постійного члена РБ ООН. Так, 27 березня 2014 р. ГА ООН прийняла резолюцію під назвою «Територіальна цілісність України» (А /RES /68/262), що підтверджує територіальну цілісність України в міжнародно-визнаних кордонах. Резолюція була прийнята саме ГА, а не РБ, тому що Росія наклала вето на її проект.

Механізм інформаційного впливу ґрунтується на маніпуляції свідомості мас, перекручуванні фактів, відриві від реальності та внесенні у свідомість цілеспрямованої дезінформації. Тобто це своєрідне домінування над духовним світом особистості і водночас керування діями людей.

Вітчизняний науковець О. Саєнко прирівнює інформаційне маніпулювання до своєрідного соціального рефлексу, тобто певної поведінки, що викликається відповідними ідейними та психологічними мотивами та виокремлює три рівні дії на людську свідомість: перший рівень – посилення існуючих у свідомості людей потрібних установок, ідеалів, цінностей, норм; закріплення цих елементів у світогляді й життєвих установках; другий рівень пов'язаний з незначними змінами поглядів на ту або іншу подію, процес, факт, що також впливає на політичну позицію і емоційне відношення до конкретного явища; третій рівень – корінна, кардинальна зміна життєвих установок на основі повідомлення драматичних, незвичайних нових даних, відомостей [8].

Акцентуючи на інформаційному елементі, варто наголосити на такому виді конфлікту як мережева війна. Зміст мережевої війни полягає в досягненні успіху в збройній боротьбі не через перевагу в чисельності й вогневій могутності військ, а завдяки їхній перевазі в інформаційних можливостях та організаційній побудові за мережевою структурою. Суцільна інформатизація та інтелектуалізація систем управління військами і зброєю якісно змінили зміст воєнних операцій. Вони дістали назву мережецентричних операцій (воєн), які проводяться складом різних тактичних угруповань, що керуються з єдиного стратегічного центру [3].

Складовою інформаційної війни є кібер-атаки – віртуальні конфлікти, ініційовані як політично мотивовані атаки на комп'ютер та інформаційні системи противника. За допомогою Інтернету ці атаки вимикають фінансові та організаційні системи шляхом викрадення або зміни секретних даних, що підриває мережі, веб-сайти та служби.

На відміну від звичайної зброї, кіберзброя необов'язково знищує об'єкт впливу, а скоріше впроваджує певний набір даних і команд, що змінюють існуючі алгоритми функціонування системи й активізують потрібні реакції (від виконання бажаних дій чи невиконання певних функцій аж до самознищення). Важливою особливістю кібервійни є також певна незавершеність або нескінченність, оскільки жоден з учасників протистояння не може напевно сказати, що супротивник припинив атаки. Крім того, кібервійна може проводитись як у мирний час, так і в період звичайної війни [4, с. 83].

Агенства РФ здійснюють численні спроби кібер-втручання у різні сфери життя українців. Як заявив президент П. Порошенко, тільки в листопаді та грудні 2016 року Україна піддавалася кібератакам 6 500 разів. Крім інформаційної пропаганди та

викрадення важливої інформації, російські кібервійська добралися навіть до електрики в столиці України [6]. На жаль, маємо констатувати факт, що на сьогоднішній день Україна не може протидіяти новітнім загрозам і програє кібервійну Росії.

Розглядаючи економічну сферу як простір, де відбувається гібридна війна, слід зауважити, що дії РФ доволі часто прямо чи опосередковано зорієнтовані на підрив та дестабілізацію економічної та соціальної сфери з метою впливу і на політичну сферу. Переважно економічні відносини під час гібридної війни не припиняються остаточно, що дозволяє країні-агресору приховувати свою участь у гібридній війні, а країні-жертві — отримувати критичні для неї ресурси. Однак, обидві сторони намагаються знизити рівень економічної взаємозалежності. У руслі реалізації планів російської гібридної війни проти України об'єктами гібридної агресії стають такі сфери як газова, сфера експорту та імпорту товарів та послуг. РФ використовує такі методи як торговельні блокади, заборони та обмеження на експорт та імпорт товарів та послуг, спричинення банківської кризи, спричинення дисбалансу цін та інші.

Варто зауважити, що економічна боротьба, інформаційно-пропагандистські та кібер атаки становлять собою так званий етап інноваційної агресії, який може тривати роками і бути передумовою відкритого зіткнення. Саме на цьому етапі відбувається закладання конкретних масових психологічних установок, які згодом, використовують для послаблення сторони-противника.

Підсумовуючи, можна стверджувати що кожний із вище названих елементів гібридної війни не є новим і застосовувався тією чи іншою мірою у більшості конфліктів. Однак, особливість сучасних гібридних війн – динамічне та поступове поєднання всіх елементів, менший акцент на військовому протистоянні і водночас зростання ваги інформаційного протистояння.

1. Алімпієв А. Особливості гібридної війни РФ проти України. Досвід, що отриманий повітряними силами ЗСУ [Електронний ресурс] / Алімпієв А., Певцов В.Г. // Ukrainian military pages. - 24.05.2017. - Режим доступу: <http://www.ukrmilitary.com/2017/05/experience-received-by-the-armed-forces-of-the-armed-forces-of-ukraine.html>

2. Війська спеціального призначення [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Війська_спеціального_призначення

3. Заводовська К. «Порядок денний» як інформаційний компонент гібридної війни: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / К. Заводовська // Free Voice IAC. - 27.01.2016. – Режим доступу: <http://iac.org.ua/poryadok-denniy-yak-informatsiyniy-komponent-gibridnoyi-viyni-teoretichniy-aspekt/>

4. Запорожець О. Кібервійна: концептуальний вимір / О. Запорожець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Вип. 121. – 2014. – С. 80-86 с.

5. Курбан О. Сучасна гібридна війна: нові форми гібридної агресії [Електронний ресурс] / О. Курбан // Ракурс. – Режим доступу: <http://racurs.ua/ua/1063-suchasna-gibrydna-viyna-ta-yiyi-vidobrajennya-u-virtualniy-realnosti-chastyna-2>

6. Пашинська А. Як Україна і Росія воюють в інтернеті [Електронний ресурс] / А. Пашинська // Еспreso. – 02.03.2017. – Режим доступу: https://espreso.tv/article/2017/03/02/khakery_neglasnye_kybervouyny

7. Рижук О. Поняття інформаційних та гібридних війн в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / О. Рижук // Освіта регіону. - №3. – 2016. – Режим доступу: <http://social-science.com.ua/article/1389>

8. Сасенко О. Механізм інформаційно-психологічного впливу в умовах гібридної війни [Електронний ресурс] / О. Сасенко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - Вип.1. - 2015. - Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vnadpn_2015_1_11.pdf

9. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.

10. Neag M.M. A new typology of war - the hybrid war / M.M. Neag // . Land Forces Academy Review. – 2016. – 14-20 p. – Режим доступу: <https://search.proquest.com/openview/bcd042860557ad9eff01c8c780ee44fc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=55017>
11. Pikner I. Military concepts and hybrid war / I. Pikner // Forum Scientiae Oeconomia. – Vol. 4. – 2016. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/311517571_Military_concepts_and_hybrid_war

References

1. Alimpiiev A. Osoblyvosti hibrydnoi viiny RF proty Ukrainy. Dosvid, shcho otrymanyi povitrianyimi sylamy ZSU [Elektronnyi resurs] / Alimpiiev A., Pievtsov V.H. // Ukrainian military pages. - 24.05.2017. - Rezhym dostupu: <http://www.ukrmilitary.com/2017/05/experience-received-by-the-armed-forces-of-the-armed-forces-of-ukraine.html>
2. Viiska spetsialnoho pryznachennia [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Viiska_spetsialnoho_pryznachennia
3. Zavodovska K. «Poriadok denniy» yak informatsiyniy komponent hibrydnoi viiny: teoretychniy aspekt [Elektronnyi resurs] / K. Zavodovska // Free Voice IAC. - 27.01.2016. – Rezhym dostupu: <http://iac.org.ua/poryadok-denniy-yak-informatsiyniy-komponent-gibrydnoyi-viyni-teoretichniy-aspekt/>
4. Zaporozhets O. Kiberviina: kontseptualnyi vymir / O. Zaporozhets // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn. – Vyp. 121. – 2014. – S. 80-86 s.
5. Kurban O. Suchasna hibrydna viina: novi formy hibrydnoi ahresii [Elektronnyi resurs] / O. Kurban // Rakurs. – Rezhym dostupu: <http://racurs.ua/ua/1063-suchasna-gibrydna-viyna-ta-yiyi-vidobrajennya-u-virtualniy-realnosti-chastyna-2>
6. Pashynska A. Yak Ukraina i Rosiia voiuui v interneti [Elektronnyi resurs]/ A. Pashynska // Espresso. – 02.03.2017. – Rezhym dostupu: https://espresso.tv/article/2017/03/02/khakery_neglasnye_kybervoyny
7. Ryzhuk O. Poniattia informatsiinykh ta hibrydnykh viin v umovakh hlobalizatsii [Elektronnyi resurs] / O. Ryzhuk // Osvita rehionu. - №3. – 2016. – Rezhym dostupu: <http://social-science.com.ua/article/1389>
8. Saienko O. Mekhanizm informatsiino-psykholohichnoho vplyvu v umovakh hibrydnoi viiny [Elektronnyi resurs] / O. Saienko // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. - Vyp.1. – 2015. – Rezhym dostupu: file:///C:/Documents%20and%20Settings/user/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Vnadpn_2015_1_11.pdf
9. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front : monohrafiia / za zah. red. V.P. Horbulina. – K. : NISD, 2017. – 496 s.
10. Neag M.M. A new typology of war - the hybrid war / M.M. Neag // . Land Forces Academy Review. – 2016. – 14-20 p. – Rezhym dostupu: <https://search.proquest.com/openview/bcd042860557ad9eff01c8c780ee44fc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=55017>
11. Pikner I. Military concepts and hybrid war / I. Pikner // Forum Scientiae Oeconomia. – Vol. 4. – 2016. – Rezhym dostupu: https://www.researchgate.net/publication/311517571_Military_concepts_and_hybrid_war

The article is a continuation of the national scientific exploration devoted to the essence and nature of a new type of war - hybrid. It is emphasized that the term «hybrid war» is perfectly suited for describing the present form of conflict, which is characterized by an uncertain and blurred nature, where traditional forms of war are intertwined with organized crime, terrorism and irregular conflicts. In the study are analyzed the elements of the hybrid war, in particular the use of quasimilitary, diplomatic, information, economic and other means to achieve strategic political goals. Each of these means, both military and non-military, is regarded as a weapon and used in hostilities. It is explained that each of the elements of the hybrid war is not new and used in one way or another in most conflicts. However, the feature of modern hybrid wars is a dynamic and gradual combination of all elements, less emphasis on military confrontation and, at the same time, an increase the weight of information confrontation.

Key words: hybrid war, information warfare, cyberwar, diplomacy, regular troops, irregular military formations.